

adisque miseris laborant in obsidione, et postea cum capta urbe ducti sunt in carceres, et in Babylonem. Ita Lyranus. Labor ergo hic active capitur, non passive, *g. d.* « Laborem tuum, » scilicet, non quo tu laboras et dolens, sed quo eos laborare et dolere facias. Unde explicans subdit « Persequeris in furore, et contores eos sub oculis Domine. »

Allegorice, *g. d.* Laborem tuum, id est laboriosam vitam, passionem et crucem, quam tibi, o Christe, imposuerunt Judaei, reddo eis in excidio per Titum et Vespasianum. Ita Delrio. Huc pertinet expositio S. Hieronymi, vel potius Rabani, nisi quod ipse per scutum cordis accipit scandalum Judaeorum, ex humana infirmitate quam videbant in Christo: « Dedit, inquit, eis scutum cordis, laborem suum; quia recto iudicio inde illos (Judaeos) contra se superbe obstinatos exhibuit, unde ipse pro nobis in infirmitate laboravit; repulerunt quippe a se verba predicantium, qui dedignati sunt in Domino passionem, » *g. d.* Punivit Deus juste Judaeos executione et oblatione, quia repulerunt Christum pro se in humanitate laborantem, allicium et patientem:

« ex eo enim sum magis amare. A coere debulissent, quo magis indigna pro eis suscepti; quia ergo hoc non fecerunt, sed a Christo laborante aversi sunt, hinc juste a Deo excitati et obrutati sunt. Sic et S. Gregorius, hom. 22 in *Evang.*: « Dabis, inquit, eis scutum laborem tuum; ne enim praedicationis spicula eorum corda penetrarent, dum passionis ejus laborem dedignati sunt; quasi eundem laborem illius pro seculo tenerent, ut eo ad se transire ejus verba non permitterent, quo cum laborare usque ad mortem viderunt. » Denique Heclor Piatius sic exponit: Tu, Christe, dabis hominibus laborem quem pro eis suscepisti, ut sit eis scutum in omni tentatione. Tua passio erit illorum protectio, tuus labor erit illorum clypeus. At qui hunc repulerint vel neglexerint, hic alligentur et in gehennam ibunt. Verum hic sensus parum cohaeret litterae et contextui.

66. SUB COELIS, — de terra. Hoc vere accidit; nam per septuaginta annos captivitas omnes Jeremiae inimici perierunt, nec in Judaea aliquid ex eis reversus est: sicut in deserto perierunt omnes murmurantes, et soli Josue et Caleb Chanaan ingressi sunt, *Numer.*, cap. xiv, 29.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Rupertus et Hugo putant hoc cap. Jeremiam plangere excidium Hierosolymae per Titum et Romanos, quia ejus causam offert vers. ult., scilicet, quod Christum occiderint. Secundo, Helvæ, Lyranus et Dionysius putant eum plangere necem Josiae optimi regis, quo fuit causa ruinae et excidii Judaeorum; quia ei successerunt impij filii, qui sua impietate rempublicam everterunt, et sic vers. ult. per Christum accipiunt Josiam. Tertio, Paulus Burgensis censet Prophetam plangere templi et cultus divini everisionem. Quarto verisimiliter, Theodoretus, Hugo, Bonaventura et Dionysius censent eum lugere lapsum urbis et templi, ac totius populi, praesertim nobilitatem juvenem, vers. 2, lacerantem, vers. 3, Nazaraeorum, vers. 7, mulierum coquentium filios, vers. 10, ex statu tamen felici in tam miserum et infelicem: idque primo et proprie per excidium Chaldaeorum, deinde per excidium Romanorum. Inde, vers. 20, obiter avolat ad Christum, ac vers. 21, cladem minatur Idumaea, ac Judaeis spe melioris sortis consolatur.

Tropologica deplorat lapsum animae fidelis, et ruinam per peccatum, quae multo miserabilior est clade Hierosolymae (1).

1. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum? 2. Filii Sion incluti, et amici auro primo: quomodo reputaverunt in vasa testea, opus manuum figuli? 3. Sed et laminae nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto. 4. Adhaesi lingua

(1) De templo et urbis desolatione praesertim agit in hoc capite, et primo, recenset Prophetam, primo, dirptionem, destructionem sanctuarii, et expoliationem et contemptum sacerdotum, 1, 2; secundo, dirptionem partium impotentium parentum, proles perire sentientes, 3, 4; tertio, defectum et penuriam opulentorum et penuriam propter majora crimina praesentem Sodomitarum poenam majorem, 5, 6; quarto, gloriam et venerationem Nazaraeorum conversam in neglectum et contemptum, 7, 8;

quinto, famem extremam, vivos ad optandam mortem, et matres ad vorandos partus proprios inducentem, 9, 10; sexto, minus Domini incendio et everisionem completas, 11; septimo, hostes praeter omnium expectationem, urbe potitos, et incolas errantes, vulneratos, a se invicem abhorrentes, divisos et desperantes, 12, 14, 15.

Secundo, enumerat causas hujus mali, primo, merceda prophetarum, iniquitates et homicidia sacerdotum, 13; secundo, contemptum et irreverentiam laicorum erga sa-

lactentis ad palatum ejus in siti: parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. Qui vesebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. 6. Et major effecta est iniquitas filiae populi mei peccato Sodomorum: quae subversa est in momento, et non ceperunt in ea manus. 7. Candidiores Nazari ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. 8. Denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis: adhaesi cutis eorum ossibus: aruit, et facta est quasi lignum. 9. Melius fuit occisis glebio, quam interfectis fame: quoniam isti extaberunt consumpti a sterilitate terra. 10. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos: facti sunt cibus earum, in contritione filiae populi mei. 11. Complevit Dominus furorrem suam, effudit iram indignationis suae: et succedit ignem in Sion, et devoravit fundamenta ejus. 12. Non crediderunt reges terra, et universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis et inimicus per portas Jerusalem. 13. Propter peccata prophetarum ejus, et iniquitates sacerdotum ejus, qui effuderunt in medio ejus sanguinem iustorum. 14. Erraverunt caeci in plateis, polluti sunt in sanguine: cumque non possent, tenuerunt lacrimas suas. 15. Recedite, polluti, clamaverunt eis: recedite, abite, nolite tangere: jurgati quippe sunt, et commoti dixerunt inter gentes: Non addet ultra ut habitet in eis. 16. Facies Domini divisit eos, non addet ut respiciat eos: facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miseri sunt. 17. Cum adhuc subsisterem, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quae salvare non poterat. 18. Lubrificaverunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum, appropinquavit finis noster: completi sunt dies nostri, quia venit finis noster. 19. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis caeli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus. 21. Gaude, et letare, filia Edom, quae habitas in terra Ilus: ad te quoque perveniet calix, inebriaberis, atque midaberis. 22. Completa est iniquitas tua, filia Sion, non addet ultra ut transmigrat te: visitavit iniquitatem tuam, filia Edom, discooperuit peccata tua.

1. QUOMODO, — quo tanto scelere hominum, qua tanta indignatione Dei?

OBSCURATUM EST AURUM. — « Aurum » vocat templum auro obiectum et fulgidum, II *Paral.* iii, 5 et 8, *g. d.* Quomodo templum ita fulgens auro, ut videretur totum esse aureum, imo aurum, jam igne crematum a Chaldeis, versum est in nigredinem, ut jam non aurum, sed fuligo et nigredo exusta esse videatur. Templi cladem praeceteris deplorat, tum quia ipsum erat quasi sedes et thronus Dei, tum quia ita auro erat fulgidum, ita structura magnificum, ut esset orbis miraculum. Ita Chaldaeus, Rabanus, Hugo (1).

LAPIDES, — gemma, quibus Nationale, quod

erat vestis pontificis, ornabatur: ita Rabanus; vel simplicius, ut Hugo et Dionysius, « lapides, » quibus exstructum erat templum, dispersi sunt in plateis.

Secundo, Theodoretus, S. Thomas et Lyranus haec sic explicant, *g. d.* Quomodo status regni felix sub Josia et pius, jam sub ejus filiis mutatus est in miserum, impium et idololatrium, et « lapides, » id est civis ejus dispersi sunt per gentes?

Tertio, alii per aurum Josiae filios, principes et nobiles auro splendidos; per lapides sacerdotes et templi ministros aut doctores sapientiae et pietate insignes accipiunt. Ita Olympiodorus, Vatablus, Lyranus et Dionysius.

Quarto, R. Salomon per aurum intelligit ipsos vultus Judaeorum, et facies antea fulgentes et nitentes ut aurum; nunc autem praesqualore effuscato, letros et luridos, juxta illud *Joel.* ii, 6: « Omnes vultus redigentur in ollam, » id est denigrabuntur ut olla; et *Nahum* ii, 10: « Facies omnium eorum sicut nigredo olla. »

Quinto, D. Thomas refert haec ad obscurationem mentium: aurum enim est symbolum sapientiae et divinae cognitionis, quae in Judaeis per peccatum est obscurata; unde dicitur *Prover.* viii, 10:

cordes et seniores, 16; tertio, spem positam in exterorum auxilio, 17; quarto, subornatos cives, instantes hostes, captum regem, 18, 20.

Tertio, duobus extremis versibus vates sanorum afflictos animos erigit spei, non tantum vindictae, quam de infansitabili gentibus sumpturus sit idem, verum et finis miseriarum, quibus nunc opprimuntur, 21, 22.

(1) Facile accederemus sententiae Schultensii, qui aurum hoc loco non proprie capendum putavit, sed per metaphoram designare potorem Hebraei populi partem, eam quodam *auri* instar in Dei sanctuario fulgebat. Nam quod vers. 2 propriis, id hic improprie et allegorice verbum arguimus.

« Doctrinam magis quam aurum eligit; » et cap. XVI, 10: « Posside sapientiam, quia auro melior est: et acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. » Idem docet S. Augustinus in illud Psal. LXXI: « Dabitur ei de auro Arabia. » Verum hæc symbolica aut mystica sunt. Primus ergo sensus est literalis.

MUTATUS EST COLOR OPTIMUS, — scilicet auri nitor et splendor. Hebraice est כהם *ketem*, quod R. Jona vertit, *margaritas*; alii vertunt, *signatum*, vel forma aliqua insignitum. Alii et verius censent *ketem* proprie significare massam auri optimi et obrizi, indeque ipsum aurum fulgidum, ac monilia aurea, sive fulgorem auri et aureorum monilium vocari *ketem*; unde Noster vertit, « color optimus; » Aquila vertit, *fiactura*; Septuaginta vertunt, *argentum*; forte legerunt כהק *ke-seph*. Sensus est, q. d. Quomodo forma illa, et fulgor auri optimus mutatus est in templo per incendium in fumum fuscenedem et atrorem ollæ?

2. FILII SION; — id est omnes Judæi tum forma præstantes, ut Chaldaeus, tum opibus et vestibus pretiosis splendidi, ut Origenes, et maxime filii Josiæ, qui in arce Sion, ubi erat regia, educabantur more regio. Unde Septuaginta vertunt, *ei tibus*, id est *venerabiles illi et honorabiles*.

Alter Theodoretus et S. Thomas: censent enim filios Sion vocari viros pietate et sapientia insignes, quos verus 1 vocavit lapides pretiosos: unde hebraice eadem est pene vox ibi, scilicet אבנים הקרים *abanim hæcarim*, id est lapides pretiosi, quæ hic, אבנים הקרים *habbanim hæcarim*, id est filii pretiosi, nobiles, splendidi, « amici: » hebraice אבנים חסדאיים *hammesullaim*, id est comparati; Chaldaeus, *similes*; Septuaginta, *elevati in auro*, id est aureis vestibus gloriosi et superbi. Addit Josephus, lib. VIII *Antiq. vii*, juvenes Hebræorum nobiles solere ramenta auri capillis inspergere, ut ad radios solis caput micare et coruscare videretur.

REPUDIATI SUNT IN VASA TESTEA, — id est, ut Chaldaeus, captivitate et ærumnis obscurati, nigri facti sunt et fuliginosi instar ollæ testaceæ in qua cibi coquantur. *Secundo* et melius, viles facti sunt, et nullius pretii, æque ac aridi et exsucci instar testæ, qui antea rosei erant et floridi: item fragiles et imbecilli, ut vasa testea. Sic *Jerem. xix, 11*, dicitur: « Contram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari, » idque merito et congrua vindicta; ipsi enim in corporibus aureis, ornatis et bene saginatis animos gestabant luteos et testaceos. Hinc Chaldaeus vertit: *Quorum imaginæ aut vultus stultes erant auro, assimilati sunt lagenis testaceis*, ubi per lagenas videtur notare eorum vinositatem et crapulam. Quid enim est homo vinosus? est lagena mentis et rationis inops et vacua, sed vino opletta et quasi saburrata.

Topologice, cum aliqua Religio (aut fidelis quispiam, præsertim clericus) olim florens et fer-

vens, ac virtutibus fulgens tepescit, nigrescit et discoloratur, dicere licet: « Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus? » præsertim si lapides sint dispersi, nec sint qui curent eos colligere et disciplinam restaurare. Ita S. Basiliius ad *Monachum lapsum*: « O gravem, ait, cæcitatem! O immanem crudelitatem! Deum non timuisti, homines non es reveriti, nullam amicorum rationem habuisti; sed simul omnia facta naufragio perdidisti, simul omnibus spoliatus es. Quocirca, iterum miser, tui gratia doleo. Qui omnibus regni Dei vigore annuntiabas, regno Dei excidisti. Qui doctrinæ timorem omnibus inculcabas, non habuisti timorem Dei ante oculos tuos. Qui vitæ sanctimoniam prædicabas, sequestus deprehenderis. Quomodo te lugebo? Quomodo super te dolebo? Quomodo occidit Lucifer qui mane oriebatur, super terram contritus est? Quomodo Nazareus auro splendidior, fuligine factus est obscurior? Quomodo filius Sion præclarus, factus est vas inutile? » Audi Rabanum: « Quid auro, quod cæteris metallis præminet, nisi excellentia sanctitatis? quid colore optimo, nisi cunctis amabilis reverentia Religionis exprimitur? quid per sanctuarii lapides, nisi sacrorum ordinum personæ signantur? quid platearum nomen, nisi præsentis vitæ latitudo dicitur? lata enim et spatiosa est via quæ ducit ad perditionem. Aurum ergo obscuratur, cum terrenis actibus vita polluitur: color optimus commutatur, cum quorundam qui agere religiose credebantur, existimatio antea tacta minuitur, et quasi pallescit: sanctuarii lapides in plateas disperguntur, cum causa secularium foris lata itinera expetunt hi qui ad ornamenta Ecclesiæ inferni mysteriis, quasi in secretis sanctuarii vacare debebant. Jacent ergo dispersi per plateas, cum personæ sacrorum ordinum voluptatum suarum latitudini deditæ, terrenis negotiis inhaerent, » ac præsertim cum illi qui antea in una congregatione erant uniti, jam per odia et schismata dividuntur, et Ecclesiam templumque Dei destruant; et qui antea erant honorati, jam divisi et dispersi, tantquam viles et communes lapides pedibus conculcantur. Et S. Bernardus, *serm. 2* in illud: *Non est regnum Dei esca et potus*: « Filii, inquit, Sion, illius videlicet speculativa civitatis quam edificavit Dominus, ut videatur in gloria sua, filii superne Jerusalem quæ est mater nostra, inely per dignitatem conditionis, amici auro primum per divitiarum imaginem: quomodo ergo repudiati sumus in vasa testea, in hæc lutea et fragilia corpora degeneravimus? » Et S. Gregorius, *hom. 17* in *Evang.*: « Aurum, inquit, obscuratum est; quia sacerdotum vita quondam per gloriam virtutum clara, nunc per actiones infimas ostenditur reproba. Color optimus est mutatus: quia ille sanctitatis habitus, per terrena et abjecta opera ad ignominiam despectionis venit. Lapides vero sanctuarii interius habebantur, nec sumebantur

in summi sacerdotis corpore, nisi cum Sancta sanctorum ingrediens, in secreto sui Conditoris apparebat. Nos ergo, fratres charissimi, nos sumus lapides sanctuarii, qui apparere semper debemus in secreto Dei, quos nunquam excessus est foris conspici, id est, nunquam in extraneis actionibus videri. Sed dispersi sumus lapides sanctuarii, quia hi qui per orationem intus esse debuerant, per vitam foris vacant. Ecco jam pene nulla est sæculi actio, quam non sacerdotes administrent. In capite ergo platearum dispersi sunt; quia et jacent per ministerium operis, et honorari volunt de imagine sanctitatis. » Hæc et plura S. Gregorius digna quæ a sacerdotibus sæpe legantur et ruminentur.

3. SED ET LAMIA. — Amplificat malum per comparisonem cum lamiis, q. d. Crudeles feræ nudant mammam, iisque lactant et alunt catulos suos; sole femine Hierosolymitanæ præ fame ita factæ sunt crudelis in filios suos, ut non tantum eas fac negant, sed et eos a se repulerint quasi struthio, qui deserto assuetus vagatur, ova sua derelinquit, pullorum curam negligit; imo ut eos occiderint et devorant, ut ait vers. 10. Ita Origenes, Theodoretus, Rupertus, Lyranus, Vatablus et passim alii. Solus Hugo sic explicat, q. d. Ita Judæa in solitudinem redacta est, ut fere ibi pariant et alant catulos, atque struthio ibi moretur quasi in deserto. Septuaginta vertunt: *Filias populi mei in incurabile, quasi struthio in deserto*. Quod Olympiodorus, Origenes, Theodoretus sic explicat: Sicut struthio, alas vix habens, deserto avolare non potest: ita Judæi relicti in Judæa ad eam colendam adeo infirmi sunt et invalidi, ut aufugere et e servitute se eripere non possint. Chaldaeus vertit: *Catulus populi mei traditus est crudelibus, et matres eorum lamentantur super eis, sicut lamia in deserto*. Hebraice enim est לאכור *leachsar*, id est *crudeli*, in dativo. Sed melius cum Nostro et Septuaginta *leachsar* vertas, in *crudelibus*, scilicet mutata est, id est facta est Jerusalem æva et crudelis ut struthio in deserto.

Nota: Pro *lamia* hebraice est תנין *tanin*, id est draco, sive is marinus sit, sive terrestris. Ita Septuaginta, Chaldaeus et alii. Quare mirum est Syrum et Arabicum vertere, canem sylvestrem: *Discoperuerunt*, inquit, *ubera sua canes sylvestres, et lactaverunt catulos suos*.

Ubi nota: In Syria est fera similis lupo et cani, quæ in sylvis degens ululat ut canis, quam proinde Syri canem sylvestrem vocant: videtur ergo esse species lupi, hiense vel lycisæ.

Sic lamia piscis est ex cetorum genere, qui et parit mammasque habet. Ita Aristoteles lib. I *Hist. anim.* cap. v, et ex eo Guilielmus Rondeletius, lib. XIII *De Piscibus*. Hic piscis voracissimus est: unde a λαγώς, id est *guttur*, dicitur lamia, quia magnam habet gulam, magnum guttur: lamia ergo hic piscis accipi posset.

Secundo et aptius, lamiam hic accipias, ut sit

nomen terrestris draconis, de quo scribit Philostratus, lib. IV *De Vita Apollonii*, et Dion Chrysostomus, scilicet in Africa lamias esse feras multibri facie, uberibus totoque corpore ita speciosas, ut ipsi rectis homines ad se alliciant, captosque devorent; reliqua pars corporis squamæ est prædura, alis caret et voce, sed sibulam edunt instar draconum.

Similia de mantichora bellua habent Aristoteles, lib. II *De Histor. anim.* cap. 1, in fine; Plinius, lib. VIII, XXI; Solinus, cap. LV *Polyhist.* Et forte hanc intelligit hic Jeremias, quia ipsa est vultu humano, corpore Leonino; hic autem *catulos* hebraice est גוריהן *gurehen*, quod *catulos leoninos* significat. Albertus Magnus tale monstrum vultu virgineo se vidisse in Germania narrat lib. XXVI *De Animalibus*. Atque inde venefice, quæ pueros necant vel vorare dicuntur, vocantur lamie, sive empusæ, de quibus Cælius Rhodiginus, lib. XXIX, cap. v, et Delrio in *Magis*.

Porro dicitur draco nudare mammam; quia habet thecam vel operimentum, quo mammam includit. Ita Vatablus et alii. Plura de lamiis dixi *Isaie*, cap. xxxiv, 14.

Topologice Rabanus: « In lamia, inquit, dupliciter Judæorum, et fictio hypocritarum exprimitur; lamia enim habet faciem humanam, sed corpus bestiale. « Rursum lamia, inquit S. Gregorius lib. XIX *Moral.* xv, et ex eo Rabanus, sunt hæretici, qui humanam quidem facièm, sed belluina per impietatem corda gestant: hi mammam nudant, cum errore liberæ prædicant; catulos lactant, cum male sequaces parvulorum animas, cum perversa insinuant, ad impietatem nutriendam confirmant. » Ii crudelis sunt ut struthiones, quia se et suos perdunt.

STRUTHIO. — Hebraum יענית *ieenim* recentiores vertunt *cucubum*, qui parit in alienis nidis, et ova sua aliis fovenda exponit: sed *struthionem* hic vertunt Chaldaeus, Septuaginta, Vatablus, Origenes et alii. Struthio enim ova sua ponit in terra, et quasi sua non sint negligit, et soli fovenda relinquit adeo exposita, ut pedibus hominum aut ferarum conterantur; ad pullos autem ita obdurat, ac si eos non peperisset, ut docet Job cap. xxxix, 14. Vide de struthione Plinium, lib. X, cap. x. Unde struthio soliditatis et inhumanitatis est symbolum; quamvis enim gemant et ululant ejus pulli, ipse nihil eis compatiatur. Unde *Michææ 1*, dicitur: « Faciam planetam velut draconum, et luctum quasi struthionum; » hebraice, *sicut filia struthionis*, id est sicut pulli a matribus struthionibus derelicti, qui miserabiliter plangunt et ejulant.

4. IN SITIT, — præ siti, q. d. Lactentes non potuerunt sugere ubera matrum, quæ ob inedium exaruerant: unde præ siti adhæserunt lingue eorum palato, uti fit in homine sitibundo et arido. Alii grandiores parvuli petierunt panem, et non erat qui daret eis. Hæc omnia signant magnam famem,

inediam et penuriam. « Qui vescebantur voluptuose, » g. 4. Divites et nobiles delicate nutriti, interierunt in vitiis, » g. d. In locis publicis enecti amœ jacere; et « qui nutriebantur, » hujulabantur et accubabant « in » fasciis et velibus « croceis, amplexati sunt stercora, » id est simeta et sterquilina, in quibus cubarent, et fimo quasi eulcitra se tegerent, uti consigit ipsi S. Job. Et sic peregrini pauperes, ne in plateis frigidis pernoctent, fimefimo adeunt, in eoque cubant, ut ejus calore nocti incallescant. Ita Lyranus, Castrius et alii. Aut, ut Sanchez, in sterquilino, id est loco impuro, contabescunt, ibique sepeliuntur sepultura asini.

Hæc verba victor Ulfensis, lib. II *Wandal.* apposite adaptat Christi confessoribus ab Himerico rege ariano in arcto carcere inclusis. « In quo, ait, jacebant nunc super alium quasi agmina locustarum, nec erat secedendi locus, sed stercora et urina ibidem faciebant, ut ille tunc fetor et horror universa generum genera superaret: ad quos aliquando dantes ingentia munera Mauris, dormientibusque Wandalis, vix clam admissi sumus intrare. Qui introentes velut in gurgite luti usque ad genia ceptimus mergi, illud tunc Jeremie videntes fuisse completum: Qui nutriti sunt in croceis, amplexati sunt stercora sua. Exeunt itaque die Dominica linita habentes stercoribus vestimenta, facies simul et capita, a Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exultatione Domino decantantes: Hæc est gloria omnibus Sanctis ejus. »

Nota *primo*: Pro *croceis* hebraice est תרתי *thata*, id est *cocco*, ut vertunt Septuaginta; unde aliqui pro *croceis* putant legendum *cocceis*, id est *coccineis*: quamquam croceus color accedit ad rubrum et coccineum. Unde Gellius, lib. II, cap. xxvi, inter varios rubri species recenset et croceum: et croceæ vestes speciosæ sunt et pretiosæ, æque ac coccineæ. Quocirca Syrus vertit: *Qui nutriti sunt super coccos, ecce dormiunt in sterquilinis*; et Arabicus: *Qui nutriti erant in locis tinctura mollis, et cocco, ecce sunt in sterquilinis*.

Hinc, *secundo*, patet hæc referri ad vestitum, non ad cibum, licet eo referant Hugo, S. Thomas et Dionysius, g. d. Qui croceis cibus et deliciis vescebantur, nunc in fame stercora columbina aliaque comedunt, uti consigit in Samaria tempore Eliæse prophete, IV *Reg.* vi, 25. Denique aliqui hæc referunt ad villa ministeria sordium et latrinarum, quæ Judæi coacti sint prestare Babilonis heris suis; unde S. Augustinus in *Psalm.* lxxx: « Manus, inquit, ejus (Israelis) in coplino servierunt. Per coplino significatur opera servilia, mandare stercora, terram portare, » etc.

Tropologicè, g. d. Viri religiosi et fervidi, qui olim quasi aquilæ in celo versabantur cum angelis, nunc quasi scarabæi volutantur in cœno et stercore voluptatum carnalium cum asinis et porcis. Ita S. Bernardus, serm. *De Obedientia, patientia*

et sapientia: « Propheta, ait, deplorat, oblitæ propriæ conditionis ingenium creaturas tantam dissimulare miseriam: nec modo non reputata quod tolerant, sed tanquam bona magna complecti quæ paulo minus extrema sunt mala. »

6. MAJOR EFFECTA EST INIQUITAS (id est pœna iniquitatis, Hierosolymæ) peccato (id est pœna peccati) Sodomorum. — Sic iniquitas et peccatum sumitur pro pœna peccati, *Exodi* xxviii, 38; *Levit.* v, 1, et infra cap. v, 7. Ex majori positione Inferiorum quam Sodome, colligit majorem eorum culpam: nam Sodoma subito a Deo punita et concremata brevis temporis dolorem sensit: Jerusalem vero longa obsidione et dolore enecta, diuque tortæ et cruciata fuit. Ita Origenes, Chaldaeus, Theodoretus, Rupertus. Unde S. Thomas: « Hic, inquit, exaggerat pœnam in comparatione ad pœnam Sodomorum; major effecta est iniquitas, id est major in pœna ostensa est; major fuit culpa, propter ingratitude, et propter sanctorum profanationem: hinc et major fuit pœna, quia diuturnior. »

IN MOMENTO. — Mors enim repentina minus doloris habet: unde talem *obscuro* sibi optabat Augustus Cæsar. Hinc de impiis in cunctum felicitatis eorum ait Job, cap. ii, 43: « Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt, » id est subito moriuntur, nec diuturno cruciantur morborum dolore; unde sequitur:

ET NON CEPERUNT IN EA MANUS. — Subandi, aliquid boni agere, et dare eleemosynas, inquit Paschasius et Dionysius, Sodomite enim subverserunt ob inhumanitatem, quæ « manum egeno et pauperi non porrigebant, » inquit Ezechiel, cap. xvi, 49. *Secundo*, Lyranus: « Non ceperunt in ea (Sodoma) manus » hostium, scilicet spolia, g. d. Minus punita fuit Sodoma quam Jerusalem, quia bona Jerusalem rapuerunt sibi Chaldaei: quæ fuit una pœna Judæorum, nempe quod viderint hostes suos gaudere et luxuriari in bonis ipsorum, quod non viderunt Sodomite.

Tertio, Rabanus explicat, g. d. Magistri et doctores in Jerusalem non ceperunt manus, id est fructum manuum et laborum suorum, id est doctrine et concionis suæ.

Quarto, Chaldaeus per manus accipit Prophetas; vertent enim: *Non manserunt in ea Propheta, ut eam converterent ad penitentiam*.

Quinto et optimo, « Non ceperunt in ea, » id est in ejus expugnatione, laborare « manus, » g. d. Non fuit opus incipere, multo minus perficere, expugnationem Sodome per manus hominum et Chaldaeorum, uti in Hierosolymis; sed vix per se, id est per angelum plument ignem et sulphur, evertit Sodomam (1). Unde ipsa vultu momen-

(1) Hebræus חלה ביה הולך חלה calu he radim, pletat veri, nec irrucunt in eam manus, id est, non fuit Sodoma vi hostili diu agitata et oppressa, antequam dirueretur. Quæ interpretatio optime congruit antecedentibus, *subversa est in momento*.

taneo horæ supplicio igne absumpta, pœnam suam Init. Sic milites in bello cadentes putant se felices, juxta illud Poete:

Quid enim? concurrerit, horæ
Momento aut cœca mors venit, aut victoria læta.

Hebraice est חלה *chala*, quod *primo*, a חלה *chala* deductum, significat incipere: unde Noster vertit « ceperunt, » id est inceperunt. *Secundo*, a חלה *chol*, deductum, significat profanare et violare; unde alii vertunt: *Chaldaei et gentes non profanarunt in ea manus suas*, vel manibus suis eam non violarunt. *Tertio*, a חלה *chali*, id est strenuitas vel exercitus, significat castrametari. Unde Vatablus et Pagninus vertunt, *non sunt contra eam castrametate manus hostium*. *Quarto*, a חלה *chala*, significat dolere, infirmari, cruciari; unde Septuaginta vertunt: *Non laboraverunt in ea manus*; Symmachus: *Non vulnerarunt eam manus*; alii: *Non doluerunt, non infirmatae sunt manus*; quia Hierosolyma magno conatu, labore et dolore Chaldaeorum, æque ac Judæorum obsessa et expugnata fuit; ut sensim impii Judæi attererentur, et ut diu torquerentur; non sic Sodoma, cuius incuriam necesse obruit pavor, pavorem disjecit angustia, angustiam præripuit cœca mors.

7. CANDIDORES NAZARÆI EIUS. — « Ejus, » scilicet Hierosolymæ. Nota: Nazaræi, i. e. separati, consecrati et coronati erant, qui se Deo devotebant, vino et sicca abstinendo, comam non tondendo, *Num.* 6; multi etiam a mulieribus se continendo, ut ait Epiphanius, hæres. 29, et S. Augustinus, serm. 107 *De Tempore*. Horum externam pulchritudinem mutata dicit: erant enim inter eos multi nobiles et juvenes pulchri, id est candore roseo, eumque sua temperantia et abstinentia, uti consigit Danieli et sociis, forte etiam arte ac studio agebant, cum se Deo consecrarent, ut internam puritatem externa representarent: hi jam in fame et captivitate luridi et squalidi effecti sunt. Unde sequitur: « Denigrata est, » etc. Nota: Sicut ingluviæ mater est fœditatis et turpitudinis: ita parcimoniam et temperantiam mater est venustatis.

Secundo, non male Rabanus, Lyranus, Dionysius, Nazaræi, inquit, id est levitæ et sacerdotes, Deo consecrati, sacris vestibus ex hyacintho, cocco, purpura et bysso confectis induti, candore niveo, nitore lac, rubore ebur, cæruleo colore sapphirum referebant: bysso enim candida est, coccus nitens, purpura rubea, hyacinthus cæruleus.

Verum huic expositioni obstat, quod solus pontifex in tunica hyacinthina gestaret ephod ex bysso, cocco, purpura et hyacintho; reliqui vero sacerdotes pro ea gestarent tunicas ex lino duntaxat, ut patet *Exodi* xxviii, 6, 31, 33 et 40; vide ibi dicta. Quare hæc vestium et colorum variegatura non ad Nazaræos, nec ad sacerdotes et levitas, sed ad volum summum pontificem spectabat.

MAJORE CANDOR HIC NAZARÉORUM NON TAM COLO-

rem album, quam candidantem et fulgidum significat, scilicet cœteram et vultum eorum fuisse nitentem et lucentem. Sic in transfiguratione Christi dicuntur vestes ejus factæ candidæ, id est splendentes et fulgidæ.

Tropologicè, Christus est Nazaræus, tum quia a Nazareth, quæ flos aut coronam significat, oriundus; tum quia sanctificatus et Patri ex utero consecratus: et Christiani sunt Nazaræi, maxime Religiosi et perfectionis studiosi, qui puritate vite niveæ, nitore lac, charitate et fervore ebur, celesti conversatione sapphirum referunt: imo de his ad litteram intelligunt Origenes, Theodoretus, Hugo, S. Thomas et Dionysius. Sed constat Terentianam ad litteram loqui de suo tempore et clade Chaldaeorum. Huc facit versio Arabica Antiochena: *Machali sunt remoti ejus* (qui removerunt et separaverunt a communi hominum vivendi modo et conversatione), et *alii facti sunt sicut nix*; et Alexandria: *Nitidi facti sunt, abstinentes se cœ hominibus ejus magis quam nix*.

Tales Nazaræi fuerunt primi discipuli et Religiosi S. Domini, qui sane non tantum suis, sed et nobis omnibus Religiosis illustre dederunt exemplum et speculum, de quibus auctor *Vitæ S. Domini*, lib. VI, cap. iv et seq. ita scribit: « Rare ecclesiam vacabant orantibus fratribus; ubi si quæsi essent, crebris inveniebantur: quippe qui ab illis non discederet, die ac nocte in precibus intenti. Vidisses ibi penitentis gemitus et suspiria, suaque et aliorum peccata deplorantes. Post Horas et Completorium, recipiebant se in angulos, actusque suos severo examine discutientes, nodosis loribus corpora sua dire lacerabant. Alii sub precibus inter cœlum et terram visi sunt manere suspensi. Alii, in favilla et cinere jacentes, dabant gemitus, ponentesque in pulvere os suum, nolebant oculos levare in cœlum. Alii præ amoris impatientia quiescere non valentes, nolebant indulgere somno, quousque gratiam sentirent novam ipsos calculemientem. »

Subdit de eorum pietate erga B. Virginem: « Officium Virginis matris reverenter et stantius persolvebant. Post Completorium ejus altare triplici nonnunquam ordine amiebant; ut merito dici posset: Circumdabant eam flores rosarum, et lilia convallium: nempè penitentibus reverencia rubicundi, et innocentes virginali pudicitia candidi. Post matutinas pauci ad lectionum studia, pauciores ad lectum se conferebant: plerique in precibus pernoctabant: » et, ut alibi ait, ab una hora orandi ad altam anhelabant.

Tertio, de abstinentia hæc habet cap. v: « Alii ad dies octo potu prorsus sibi interdiebant; alii modo ab hoc, modo ab illo edulio sibi temperabant. Quidam tota Quadragesima interdu non bibebant, nec loquebantur nisi interrogati. In conventu lecturis et servituri multi certatim suam offerebant operam; non hominibus, sed angelis sibi servire

videbantur, ita ut praecordis júbilo etiam scutellas clam exsolarentur. »

Quarto, de charitate ita scribit: « in subleandis Fratrum oneribus mira erat omnibus commiseratio, et indefessa atque efficacis sermonis et operis consolatio. In suscipiendis Fratribus a labora venientibus, humanissima in eis visebatur jucunditas, ingerebantque se passim eorum ablucendis pedibus, et servitiis impendendis. Si quis commiseratione erga infirmos benignior, in accipiendis hospitibus hilarior, in eorum lavandis pedibus humilior, in monasterii servitiis sedulior esse posset, is se apud Deum beatiorum existimabat. Non raro sibi ipsis detrahebant tunicas, cucullos, scapularia, et vel peregrinis Fratribus, vel alia occasione indigentibus dabant. Permulti non contenti habitu monastici asperitate, clam inductabant cilia, et lumbos zonis ferreis stringebant. »

Hinc miro fervore predicabant, adeoque « omne eorum officium erat, Deum laudare, benedicere, predicare. Multi non sumebant cibum, nisi prius verbum Dei predicassent vel multis, vel uni. Praedicabant non ut ederent; sed ut praedicarent, edebant. Hinc B. Virgo visa est eis suggerere quae praedicarent. Hinc et tanta salus animarum consecuta est. Ardebant animi coram divini amoris igne, atque inde manantia verba auditorum animos inflammabant. Nec solum ille ardor in sermonibus inerat, sed magis etiam in actione fervescerebat. Multi humi prostrati cum lacrymis multis, et attentissimis precibus postulabant, ut ad Tartaros, vel ad alios Barbaros mitterentur. Flagrabat in eis ardens desiderium tum salutis animarum, tum pro Christo martyrii obeundi. Ibant igitur accincti virtutibus ardentes, eratque aspectus eorum ut carbonum ignis ardentium, et ignito eloquio compungebant et incendebant frigidos peccatores: erant caeteris mentibus puriores, et humilitate sublimiores. Utinam recalescat ille ignis, et qui nunc, prohi dolor! est in nubilo, fervoris sol! O Domine! Domine, tui sacri ignis flamma tepidus rursus accendat, ut, sicut olim, serviant tibi cum fervore, et tui ardeant amore. Amen. » Hucusque Auctor.

Vis ideam perfecti Nazarei? Accipe in hac aurea Eusebii Emissis sententia, homiliae de S. Marziano: quoniam homiliae haec falso ascribantur Eusebio Emisseno, qui fuit Syrus, et, ut ait S. Hieronymus lib. De Scriptor. Eccles., signifier Arianae factionis; nam illae non Graecam, nec Syriam, sed Latinam elegantiam redolent, imo representant. Unde Baronius, anno Domini 441, ascribit eas Eucherio Lugdunensi; Bellarminus, lib. De Scriptor. Eccles., Fausto Rhegiensi, alii Casario Arelatensi: qui eas nuper edidit anno 1602, inscribit Eucherio. Auctor ergo hic, quisquis ille sit, S. Maximum ex Religioso Lirinensi Episcopum ita celebrat: « Et qui iam dudum in Abbate Pontificem gesserat, postmodum Abbatem in Pontifice custodivit; neglecto quietis, fugax volupta-

tis; appetitor laboris, impatiens honoris; pauper in pecunia, dives in conscientia; humilis ad merita, superbus ad vitia. » Eadem sententia habetur in Vita S. Wilibaldi, cap. xxxvi, quam scripsit Philippus Episcopus Eysletensis; et editit P. Grelserus.

Vs exemplum priscum et vivum? Accipe S. Gregorium Nazianzenum, qui cum S. Basilio monachi vitam egit, haecque de seipso scribit, tract. De Silentio et jejuniis: « Maceravi continuis laboribus carnem meam, quae in flore etatis calcitrabat et bulliebat: vici gulam ventris, et tyrannum juxta eum residentem (libidinem): mortificavi meos oculos; repressi impetum irae, frenavi membra mea: planxi risum; consecravi res meas omnes Christo. Terra mihi erit lectus, vestis cilicium; vigilia mihi erit somnus, et lacrymae mea requies. Per diem numeros fatigavi oneribus et laboribus: nocte stelli quasi statua scribens hymnos; nullam delectationem in animum vel in cogitationem admisi. Haec fuit ratio vitae meae in juventute; quia caro et sanguis instar incendiarii evomebant flammam, et me a via in caelum avertere satagebant. Abieci pariter a me grave onus divitiarum, ut levior ascenderem ad Deum. » Eadem, imo majora, fuisse virtutum exercitia S. Basili; nam Gregorius cum longe sibi praefert, eumque vocat gigantem.

Denique S. Bernardus, serm. 9 in Cena Domini: « Cum videris, inquit, monachum ad contumeliam humilem, ad opprobria patientem, suis devotum Prioribus, in moribus mansuetum, tacitum ad loquendum, assiduum ad silentium, in claustro attente legentem, in ecclesia suis vocibus Christum cum omni devotione laudantem: si non continue, tamen quotidie lacrymantem, parcum in refectione, ad obedientiam promptum, ubique proclivum, ubique inclinatum, ubique verecundum, ore caelum pulsantem, semper ad Dominum corde clamantem, cultorem proximi, et contemptorem sui, cunctos diligentem, seipsum odientem; tunc dicere poteris: Monachus iste sui Creatoris servat mandatum. O quam beatus est monachus talis! Profecto iste laboris sui premium habebit Dominum Jesum. »

NITIDIORES LACTE. — Codices Septuaginta hic variant, et varie haec dispungunt. Aliqui enim legunt *εὐκρίτους*, id est sicut lac coagulatus sunt; unde in Breviario Romano in Communi Martyrum tempore Paschali, in responsorio Lectionis octavae legitur: « Candidali facti sunt Nazarei ejus, splendorem Deo dederunt, et sicut lac coagulati sunt. » Alii, ut Origenes, seorsim legunt *εὐκρίτους*, id est igniti, igne probati et coacti sunt. Alii, ut codices Vaticani, legunt *εὐκρίτους*, id est rubescerunt idque respondet Hebraeo *הכלילי חלחילי*, et Latino *rubescendiores*, quod sequitur.

RUBICUNDIORES EBORE ANTIQVO. — Ebor enim vestustate fit rubrum ex candido: hebraice est, *רובעוניו* *רובעוניו* *אצם* *elsem mippenimim*, id est

esse (sicut elephanti, id est ebone: ebur enim quia inter ossa soliditate, magnitudine et pretio excellit, hinc vocatur ex antonomastico) *ex angustatis*, id est ex fortioribus et melioribus ossibus, quales est ebur antiquum. Ita Delrio. Aut potius *mippenimim*, id est ex anterioribus, id est ex antiquo ebone: hoc enim melius est, et rubescit vel natura, vel potius arte et tinetura, ut mox dicam. Quare minus germane a Castro ebur antiquum exponit, non vetus, sed pretiosum et optimum. Sic enim accipit *antiquum* Cicero, lib. 1 De Inventione, cum ait: « Qui pauperes sunt, iis antiquior, » id est potior et charior, « est officio pecunia. » Non enim hic pretii, uti nec antiquitatis, sed coloris et ruboris in ebone spectantur dos et conditio. Unde idem a Castro: Aut potius, inquit, ebur dicitur antiquum, respectu prisici et antiqui temporis, quo ebur minio tingi et rubricari solebat, de quo mox. Aliter vertunt Chaldaeus, Pagninus, Vatablus: rubebant *אצם* *elsem*, id est corpore, facie vel specie, praecorallium *penimim*, id est margaritis; alii, praecorallium vel rubinis (1), a Cas-

(1) Corallia voce *פנינים* *penimim*, designari argumentis pluribus ostendere videtur Bootius in *Antidoteis*. S. script. lib. IV, cap. vii. Illis tamen multa et grava opposuit Bochartus in *Hieroz.* part. II, lib. V, cap. vii, tom. III, pag. 619 et seqq., et margaritas illam significare contendit. Bootii sententiam nostra aetate defendit J. D. Michaelis in *Supplem. ad Lexic.* pag. 2023 et seqq., argumento maxime nostro loco usus, quod corallia nomen habeant a forma ramosa qua crescant... Vocem *penimim* margaritas significare Bocharto verisimile visum, primo quidem, propter convenientiam vocis *fenix* cum *fenix*, quod est cochlear margaritifera nomen apud Graecos et Latinos, unde *fenix* *fenix* pro margarita in Graeco Alexandrina versione, *Ethiop.* 1, 6, *fenix* *fenix* pro hyso qui ex pinna educitur, passim... Deinde, quod *fenimim* plurale semper est, videlicet quia in torquibus margaritae plures congeriuntur, nomina vero gemmarum (a quibus *penimim* ut diversum quid distinguatur *Job* xxvii, 15-19) singularia fere, quia in annalis et ornatu quotidiano singulae adhibentur. Denique, ex nomine *מֶשֶׁךְ* *mesek*, extractionem denotante, et *Job* xxviii, 18, de comparandis *penimim* usurpato, quo alludatur ad modum quo vel cochlea vel margaritae a piscatoribus et fundo maris extrahuntur. Novis argumentis Bocharti sententiam vindicavit Paresan in *Antidoteis* ad *Job*, cap. xxvii, ad eadem Commemorationis suae de immortalitate vocis Daventi 1807. Cum vero, quoniam *penimim* denotare margaritas existimemus, verbum *אצם* *ademum*, ostendere videatur, quod *rubere* significare constat, margaritarum vero praecipua virtus in candore ponitur, ad hanc dubitationem tollendam observat Paresan, verbum *אצם* *ademum*, habere generalem notionem splendendi intensius, quod peculiariter in utraque dialecto Hebraica et Arabica peculiariter ad rubedinem transferuntur, sed in Arabica etiam ad albedinem. Addit reperiri, Forskallio et Bratio testibus, in situ Arabico speciem quendam cochlearum, ex qua videntur margaritae *penimim* dictae, quae sint candidae quidem, sed adjuncta quadam rubellina decore, magnoque habite pretio. « Atque illa ipse color, inquit Paresan, in hoc Threnorum loco omnium optime convenit, non dicam verbo *ademum*, cum generalis huius sit intensus splendendi notio, sed ipsis potius loci imaginis, cum candor, cui

fit et pallidum, non rubeum, teste Plinio, lib. VIII, ut, ubi asserit in pallore cognosci elephantis senectam, in candore juventam. Respondeo: Ebur antiquum dicitur rubescere, id est flavescere (uti ait Ovidius cum citandus et alii, ipseque oculis meis conspexit) et aurescere, q. d. Nazarae toto corpore erant candentes et lacti: at vero capite et capillis erant rutilantes et aurescentes instar eboris in rubro rubescitis, id est flavescitis: rubeus enim color non tantum vocatur purpureus, sed et aureus. Audi Gallium: « Latina oratio una ruboris appellatione, nullas rufi coloris species differentes significat, » et infer illas « aureum; » commendatur enim in capillis aureus color. Unde Tacitus Germanis rutilas attribuit comas, et Silius Batus vocat auricomos, et Homerus prisici illis heroibus Menelao Spartano, Meleagro et Achilli, flavam sive auream caesuram assignat: deorum quoque Bacchi et Narcissi aurea fuit coma, ut scribit Philostratus. Commodi etiam imperatoris statua, ut divinitatis caeleste quoddam iubar referret, erat in coma auri scobe respersa, ut scribit Herodianus. Ita et Antoninus Verus, teste Capitolino, dicitur « tantam habuisse curam Capitolinum capillum, ut capilli auri ramenta aspergeret, quo magis coma illuminata flavesceret. »

Hinc flava caesaries apud Romanos nomen dedit nobili familiae Flavie: sicut et Enobarborum: hi enim ita dicti sunt a barba flava. David fuit flavo capillo. Adolescentes nobiles in aula Salomonis a ramentis auri capillum quotidie spargebant, ut ad solarem frontem contactum fulgor a capillis eorum reflecteretur, » inquit Iosephus lib. VII *Antiq.* cap. ii. Scribit Polemon, a capillis moderate flavescens natura dentis mitisque, et que ad felicem fortunam tendit, esse signum; » et Apuleius: Flavo, inquit, capillo praediti bellatores, et ingenio praesigens sunt; et, ut medici docent, valde bono sunt corporis temperamento. Hinc sicut David et Salomon flavo, ita Christus subflavo fuit capillo, inquit Nicephorus. Denique flavus color symbolum est florentis juventutis. Ita Pineda in *Salomone praevio*, lib. VI, cap. iv.

Secundo, respondent noster a Castro, Sanchez et Pineda in *Job* cap. xxviii, 6: Veteres, inquit, ebur tempore pallescens, et decolor effectum, rubri quod admixtum sit, egregie refert splendendum corporis humani colorem, dum hoc sanum est ac vigore plenissimum. » (Ex Rosenmuller.) Huius interpretationi eo propensius assipulamur, quod praeter vim nativam hebraeae vocis, sequenti comparationi optime concordat, *sapphiro pulchritores*.

Secundo, respondent noster a Castro, Sanchez et Pineda in *Job* cap. xxviii, 6: Veteres, inquit, ebur tempore pallescens, et decolor effectum, rubri quod admixtum sit, egregie refert splendendum corporis humani colorem, dum hoc sanum est ac vigore plenissimum. » (Ex Rosenmuller.) Huius interpretationi eo propensius assipulamur, quod praeter vim nativam hebraeae vocis, sequenti comparationi optime concordat, *sapphiro pulchritores*.

ut ei pristinum decorem et splendorem restituerent, illud illuminabant et tingebant minio, vel purpura; sique fiebat purpureum. Ita Plinius, lib. XVI, cap. XLII, et Virgilius, *Æneid.* lib. XII:

nam, ait, sanguineo veluti violaverit ostro
 i quis ebur; vel uncta rubenti ubi lilla multa
 Alba rosa: tales virgo dabit ore colores.

Zi Ovidius clare, lib. II *Amor. eleg. 5*, utrumque, scilicet ebur antiquum pallere, et idcirco purpureo colere tingi docet, dicens:

Aut, quod ne longis flavescere possit ab annis,
 Maonis Assyrium femina tingit ebur.

Et Homerus, *Iliad.* IV: « Veluti, cum quædam mulier ebur purpura tinxerit; » et Lucianus in corpore pulchro requirit, ut corporis partes decenti rubore florescant: « Qualem Homerus quasi inter omnes pictores prestantissimus, adiecit Menelai femoribus, ebori purpureo ostro infecto assimilatis. » Sic ergo Nazareo carmen et vultum habebant candidum, sed purpureo rubore inperspersum et floridum, qualis est in juvenibus pulchris. Hæc sensu videtur convenientior, tum quia hoc proprie sonat *rubicundiores*; tum quia pulchritudo maxime in vultu, ejusque roseo colore spectatur. Unde et sponsa in *Canticis* ait: « dilectus meus candidus et rubicundus; » et talis est color eboris minio vel purpura tincti, cum eboris antiqui color sit pallenscens et decolor. Porro nominat potius ebur, quam lanam aut sericum purpura tinctum: quia ebur, utpote teresum et politum, dum purpura tingitur, ita fit purpureum, ut splendescat et emicet, ac scintillet instar ignis, quod non facit pannus aut sericum, utpote glabra, nec tersa et polita.

SAPPHIRO PULCHRIORIS. — Hebraice: *Sapphirus excisio eorum*; Symmachus: *Sapphirus membra eorum*; Chaldaeus: *Sapphirus erat vultus eorum*; alii: *Sapphirus erat expositio eorum*, q. d. Nazareo pulchre membris erant distincti et efformati, quasi essent excisio et sapphiro. Sic, cum quem mire candidum significare volumus, dicimus eum videri ex alabastro. Ita Vatablus, Origenes verit: *Excisio ex eis*, id est prælecti, illustriores ex eis, *sapphiro erant stantes*, ob celestem conversationem et mores: nam, ut ait Plinius lib. XXVII, cap. 12, sapphirus est gemma cereoli coloris aureis punctis quasi stellis collucens. Sapphirus enim Plinius alia est moderna, multique instar lapidis lazuli, ut docui *Apoc. XXI*, 19. Pineda, lib. VI *De Rebus Salom.* cap. IV: Sicut colorem lacis ad cutem, rubedinem ad capillos, ita sapphirum ad oculos Nazareorum refert, quasi illi sapphirini fuerint: idque appositum est.

8. DENIGRATA. — Hebraice est *יחסך iachasech*, id est obscurata est; Septuaginta, *ισχυραν*, id est obscurata est, hoc est, ut Noster interpretatur, « denigrata est; » q. d. Nazareo præ fame quam passi sunt in obsidione, et postea in captivi-

tate (1), præ macie et miseris fuit sunt nigrescere carbonibus, ita ut non agnoscerentur etiam ab amicis, cum eis obviant: et pellis eorum aruit instar ligni, olim virentis, nunc aridi. Alludit ad Hebræum *עצם aridum*, id est ebur, q. d. *Eisem*, id est ebur rubens, factum est *עץ eis*, id est lignum equalidum et aridum.

Tropologie hæc refertur ad Clericos et Religiosos, qui a prisca Sanctis sui Ordinis plane deciderunt, soluta prorsus disciplina, unde non sunt cogniti in plateis; quia eorum conversatio a vita sæcularium non differt, imo subinde est pejor; cujus rei causa fuit, quod minimas regulas et defectus contempserint, indeque sensim ad majora et graviora progressi, tandem etiam vota substantialia violarint, ut docet S. Antoninus, II part. hist. tit. XV, § 2. Hæc dicit potest illud *Amos IX*, 7: « Numquid non ut filii *Ethiopia* vos estis mihi, filii Israel? ait Dominus, » q. d. Eratis olim filii Abrahami, candidi ut angelus; jam per peccatum facti estis nigri quasi *Ethiopes*, et quasi demones. Rursum S. Gregorius, XXXII *Moral.* XVII: « Nazareo, inquit, sunt continentia et abstinentes; hi in Ecclesia plerumque tam mira opera faciunt, ut ab eis multi qui celestem vitam tenuerunt (quos candor nivis significat); multi, qui terrena bene dispensaverunt (quos lac significat), superari videntur; sunt rubicundiores eboris antiquo, quia sæpe ante oculos nonnullis precedentibus patribus studii ferventioris existant: sapphirus sunt pulchrioris, quia ad superna tendentes per celestem conversationem videntur vincere. Sed dum virtutum copia in quamdam sui fiduciam mens adducit, et presumptione propria fuscatur, subjungitur: Denigrata est super carbones facies eorum; nigri enim post candores fiunt, et frigidiores, carbonibus extinctis, id est frigidis mentibus, evadunt, » etc.

9. MELIUS FUIT OCCISIS GLADIO (id est cita et brevi morte peremptis), QUAM INTERFECTIS FAME, — id est longa inedia cruciatis et tabe consumptis. Hebraice est pulchra allusio: melius fuit mortuus *חרב chereb*, id est gladio, quam *רעב raah*, id est fame; nam, ut ait Homerus: « Mori fame miserum est. »

EXTABUERUNT (hebraice *יורבו yorbu*, id est defluerunt paulatim in mortem) CONSUMPTI (hebraice *מקריי meducarim*, id est confossi) A STERILITATE TERRE, — hebraice *לדי כתרבות מל' תמבול sadai*, id est a fructibus agri, id est ob defectum fructuum et sterilitatem: vocat transfossos, ut alludat ad gladio confossos, q. d. Melius est illis qui gladio, quam qui fame confossi interierunt: qui enim fame consumuntur, perinde enecantur ac si fame perfossi defluerent sanguine,

(1) Non de his qui captivi abducti sunt, verum de his qui diuturnæ obsidionis malis ad extremum discrimen venerunt, loquitur.

epirite et vita, ac lenta tabe conficerentur. Durum ergo felum, durus gladius est fames.

10. MANUS MULIERUM, — q. d. Matres natura in parvulos suos maxime benevolæ et misericordes, inedia ita effaratae sunt, ut filios quasi cibum electum et delicatum (hoc enim significat Hebræum *כרות baroth*) vorarent. Aliter Origenes, q. d. Matres ex misericordia occiderunt filios, ut eos lenta fame, tabe, et tot ærumnis per citam mortem eriperent; nam, ut dixit vers. 9: « Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame. »

IN CONTRITIONE, — id est in obsidione que attulit urbi contritionem, hoc est excidium. Id factum narrat etiam Baruch, cap. II, 4.

11. COMPLEVIT — omnem iram, vel id quod minatus est per Moysen, *Deut. XXVIII*, 53.

IGNEM — quo urbs et templum arsit: ita Hugo, S. Thomas, Lyranus, *secundo*, « ignem, » id est famem, ait Vatablus; *tertio*, Theodoretus, « ignem, id est tribulationem, que fundamenta, id est reges et principes cum plebe, devoravit.

12. NON CREDIDERUNT REGES, — scilicet finitimi, et alii qui norant munitiones Jerusalem (unde et «busi munitioni arcis Sion præfidentes, irriserunt Davidem cum oppugnarem, ponentes in muris claudos et cæcos, quæ ab his solis posset defendi, II *Reg. V*), quamque ipsa Deo curæ esset, et a Deo contra Sennacherib et alios reges protecta fuisset, eam posse ab hostibus capi. Ita Chaldaeus, Origenes, Theodoretus, Lyranus.

Secundo, Hugo, Rupertus, S. Thomas: « Non crediderunt reges terre, » scilicet Judææ, ut Seditias et Joakim, qui librum Jeremias de adventu Chaldaeorum combussit, *Jerem. XXXVI*, « et habitatores orbis, » scilicet cives terre Judææ.

13. PROPTER PECCATA PROPHE TARUM (pseudoprophetarum) ET SACERDOTUM — impiorum, ut Phasur et aliorum, qui regem inducebant, ut sanguinem justorum et innocentum, etiam Jeremias funderet, *Jerem. XX*, 1, et cap. XXII, 3. Sanchez hæc refert ad justos occisos a Manasse instinctu falsorum prophetarum et sacerdotum. Ob hos enim excisam esse Jerusalem docuit Jeremias cap. XV, 4, et IV *Reg. XXIV*, 3 et 4.

14. ENRAVERUNT, — scilicet pseudoprophetae et impii sacerdotes, polluti sanguine innocentum, quem fuderant in obsidione et vastatione civitatis, quasi « cæci; » cumque hostis domos eorum occupasset, nocentes quo se vertere vel incedere, tenerent aliorum laciniis, ut ab eis vel hospitium vel auxilium quaererent; sed hi quorum laciniis erant, eos a se rejecerunt, dicentes: « Recedite, polluti, » nolite nos tangere et polluere. Ita Iobnysius.

Secundo, S. Thomas, Rabanus, Hugo, q. d. Iudæi vulnerati, excecati et excolati a Chaldaeis, et polluti sanguine occisorum in quos impingebant, dum non possent recto tramite incedere usuerunt qui eis manum daret ac deduceret; inque namque invenire possent, apprehende-

runt aliorum laciniis, ut eorum dncatu graderentur. Solent enim moribundi homines quidquid possunt manu apprehendere ac fortiter tenere, inquit Maldonatus. Sic et Lyranus, nisi quod ipse hæc de justis accipiat.

Tertio, R. Salomon sic explicat: Voluitis sum in sanguine usque eo, ut non possent alii affingere eorum laciniis, dicerentque eis: « Recedite, polluti. »

Quarto, Hebraei, Vatablus, Pagninus, q. J. Jædæi cæci, oberrantes in plateis, polluti sunt sanguine occisorum, ita ut accedentes designarentur contingere vestes illorum, sed dicerent: Recedite a nobis, quia polluti estis sanguine: quo dicto, avolarunt et amoti sunt ab eis. Hi omnes ex Hebræo vertunt: *Temerum laciniis eorum* (sic enim verti potest), non suas, ut verit Noster.

Quinto et optime, q. d. Propter peccata pseudoprophetarum et sacerdotum, presertim homicidia, tam ipsi quam ceteri omnes Iudæi in vastatione Jerusalem errarunt, quasi cæci; tum ob perturbationem animi, tum ob caliginem et fetorem cadaverum et sordium: omnes enim plateæ plene erant occisis, hinc eorum sanguine multi polluebantur. Ceteri, cum non possent transire facile, et sine contactu occisorum et pollutorum, ne ea tangerent et ab eis polluerentur, continebant et levabant laciniis suas, et clamabant ad alios occurrentes et oberrantes, jam sanguine occisorum maculatos et pollutos: Recedite, polluti, ne tangatis aliquem e nobis, nosque polluitis: cumque alii quasi cæci hæc non curarent, ceperunt jurgari, atque ita jurgati commoti sunt, id est abducti sunt captivi, ibique vagantur huc illuc, ubi inter gentes existentes dixerunt gentes de eis: Non addet ultra Deus ut habitet in eis. Sanchez hæc accipit tantum de sacerdotibus: illi enim soll, inquit, ex contactu mortui polluebantur, juxta legem *Levit.* cap. XXI, 4. Verum laicos quoque eodem contactu pollutos fuisse patet *Num. XIX*, 11 et seq. (1).

(1) Mirum, inquit Rosenmuller, interpretes quos vidi, omnes fugisse quod vers. 14, 15, continue legentem vix latere posse crederes, verba *וְגַן נָאוֹן* *gan naon* respicere ad illud *וְגַן נָאוֹן* *naon*, vers. 14, quod *titubare, vacillare, errare*, denotat. Quod cum illi non animadvertere, utriusque versus sensum esse qui haud poterant. Discant autem in hæc potissimum partes, alii, sique plerique summam, hostibus in urbem irruptantibus, confusionem, aliis sacerdotum et prophetarum mendaciam per urbem ruerant furor, civiumque horrorem describi existimantibus. N. G. Schræderus in *Observat.* ad orig. *Hebr.* pag. 118, ratiæ plane nova hunc locum exposuit de calamitatibus quas ipsi adeo prophete et sacerdotes, muneris dignitate præ aliis venerabiles, subire debebant. Vide apud Rosenmuller Schræderi expositionem, quæ etsi acuta et subtiliter disputatam, tamen plura ponere que minus certa et explorata judicant. Aliis interpretationibus propius ad veritatem ipsi Rosenmuller accessisse videtur Pareau, qui ratem indignationis commotum reordatione scleratorum illorum sacerdotum et prophetarum, quos vers. 13 commemoraverat, dolores

TENERUNT LACINIAS SUAS. — Ita Hebræa, Græca, Romana. Male ergo legunt aliqui: *Tenuerunt laciniis suas*, id est adhererunt suis concupiscentiis et libidinibus. Porro lacinia est vestis extrema vars, et cæsure particula concisæ decoris causa: dicitur enim lacinia a *lacerando*. Hinc lacinia tenere est leviter rem tenere, hoc est, extrema vestis ora.

13. RECEDITE, POLLUTI. — Alii putant hæc esse verba hostium, Judæos tanquam contaminatos execrationum; ita Chaldæus. Alii censent esse verba ipsorum pollutorum, dicentium aliis: Recedite a me, quia pollutus sum. Alii et melius autumant hæc esse verba Judæorum mundorum clamantium ad immundos: « Recedite, polluti, » ne nos inficiatis, ut dixi vers. 14.

JURGATI SUNT. — Hebræice וְיִצְטוּ *natsu*, id est irruerunt, et quasi involarunt in invicem. rixati sunt, verbis contenderunt, aliis dicentibus: Recedite; aliis nolentibus recedere. Septuaginta vertunt: *successus sunt*, scilicet ira; Vatablus: *Inquinati sunt*; Chaldæus: *Absominabiles erant*; R. Abraham: *Avolarunt, sicut in captivitate*.

DIXERUNT INTER GENTES (quicumque eos inter gentes dispersos et vagabundos videbant, dixerunt): NON ADDET ULTRA (scilicet Deus) UT HABITET IN EIS. — Hebræice est: *Non addent Judæi ultra ad inhabitandum*, ut scilicet redeant in terram suam Judæam, ad eam inhabitandam. Ita Origenes et Vatablus. Alii, q. d. Ne polluant et coinquinent Judæi, propellamus eos a nobis in alias regiones.

16. FACIES (ira quæ facie ostenditur) DOMINI DIVISIT (id est dispersit) EOS (inter gentes (!); quia ipsi) FACIES SACERDOTUM NON ERUERUNT; — sed

sensu paulisper suspensus, et interrupta gravissimorum patriæ natorum descriptione, vers. 14, 15, quantopere illorum hominum mores detestetur declarare observat. « Vates igitur affectu piens videre sibi videtur impios illos sacerdotes et prophetas per urbem inconsiderate discurrerent et sanguine innocentium, quem passim fundunt, pollutos. Simili observantur ipsius mentis complures urbis incolæ ad hoc spectaculum horrore quodam correpti, sibi que motu exclamantes, ut contagiosum istorum hominum occursum evitent. At videt mox Deum intervenientem, eosque qui locis civibus merito odiosi sunt, ejicientem et dispergentem in perpetuum, ipsi adeo gentilibus civium penne justitiam agnoscentibus. » Nec tamen hic interpres sagacissimus animadvertit verba $\text{כִּי יַעַזְבוּ$ *ki natsou gam naou*, respicere ad וְיִצְטוּ *natsou*, vers. 14, quia observatio partis posterioris vers. 14 sensus recludit. Ad descriptionem sacerdotum et prophetarum sanguinariorum vates transit ad penam ipsis inflictam ob oculos ponendam, inde a verbis *ki natsou gam naou*, quæ explicavimus, quia avolarunt, imo cogati sunt. Sequitur: Dixerunt inter gentes: *Non addent habitare, scilicet in patria, » quæ capiti sunt: nulla eis relictæ est spes ad eam usquam redeant.* (Ex Rosenmuller.)

(1) Alii, ut Pareau, putant hic cœcimam: sermonem gentium quos de exilio forasum prophetarum, et improborum sacerdotum loquentes representat Jeremias; alii, ut Rosenoulier, existimant non esse gentium verba, sed Prophetæ, descriptionem miseriarum, quibus sui populares, opprimuntur, continuant.

eos sine respectu sacerdotum aut senii vexarunt & occiderunt; juste ergo nunc par pari eis redditur: sic enim Judæi Jeremiam sacerdotem impudentissimum tractarunt, alapis occiderunt, incarcerationunt, etc., sic postea Christum pontificem cruciarunt et crucifixerunt. Sunt verba Jeremie, ait Theodoretus, vel hostium et gentium inter quas dispersi erant Judæi, ut voluit Vatablus, Rabanus, S. Thomas, Lyranus, qui ipsorum sceleribus attribuebant hanc eorum dispersionem et exsilium.

Aliter Origenes, Chaldæus, Lyranus et S. Thomas exponunt, ut sit sermo de Chaldæis, non de Judæis, q. d. Chaldæi non pepercissent sacerdotibus aut senibus Judæorum, propter peccata pseudoprophetarum et sacerdotum ipsorum. Sed prior sensus est genuinus.

17. CUM ADHUC SUBSISTEREMUS (q. d. Cum adhuc staret respublica nostra, cum erecti staremus in expectatione Egyptiorum, ut obsidionem Chaldæorum solverent), DEFECERUNT OCULI NOSTRI — spectantes et intenti ad auxilium Pharaonis, quod promiserat, quia diu expectatus licet non venit, et veniens nos salvare non potuit; quia non spectro suorum patrum, ut fabulantur Hebræi, sed a Chaldæis repulsus est. Vide *Jerem.* cap. xxxvii. Ita Origenes, Rabanus, Theodoretus, Hugo.

Aliter Chaldæus et Olympiodorus: ipsi enim hæc de Romanis explicant, quorum auxilium expectarunt Judæi contra Antiochum tempore Machabeorum, sed frustra: nullum enim ab eis acceperunt. Verum hi Threni non sunt de tempore Machabeorum, sed Chaldæorum et Jeremie.

18. LUBRICAVERUNT. — Hebræice וְיִצְטוּ *tsadu*, id est venati sunt hostes gressus nostros; quia præcluserunt viam ne libere possemus incedere, et in mediis plateis insidias nobis posuerunt. Noster forte *tsadu* deduxit a צֶדַע *tsad*, id est latus, q. d. Laterarunt, id est ad latera inclinarunt vestigia nostra, quod fit dum lubricamus aut semite glabritem et difficultatem; aut ob trepidationem et capitis turbationem, et vertiginem, uti hic Judæis accidit. Alii legunt וְיִצְטוּ *tsaru*, id est coarctarunt, præcluserunt nobis scimitam et vestigia, ut consistere non possemus, ideoque vacillaremus et lubricaremus, q. d. Nil firmi fuit nobis, sed omnia lubrica. Septuaginta pro וְיִצְטוּ *tsad*, id est gressus, vestigia, legerunt וְיִצְטוּ *tsair*, id est parvulus; unde vertunt: *Venati sunt parvulos nostros, ne veniat in plateis nostris.* Vide *Jerem.* ix, 21.

19. VELOCIORES FUERUNT PERSECUTORES NOSTRI AQUILIS COELI. — Tum cum e Chaldæa in Judæam equis velocissimis æque ac robustissimis et ferocissimis, quasi aquilæ advolarunt, ut ait *Jerem.* iv, 43, et cap. xlviii, 40; tum potius, cum Seduciam et principes fugientes ex urbe jam captâ, comprehenderunt, *IV Reg.* xv, 8. Pulchre et vero S. Augustinus in *Psalm.* cxxxii: « Ideo, inquit, loqueretur major raptor, quia invenit minorem: ideo loqueretur major aquila, quia prior cepisti leporem:

rem: præda tibi fact minor, præda eris majori. » Justum enim est et congruum, ut in quo peccasti, in eo et puniaris. Aquilas nominat, quia velocissimæ sunt; unde Pindarus ait aquilam esse reginam volucrum, delphinum piscium. Et Aristophanes: Athenienses, ait, oraculum acceperunt fore, ut tanto post se intervallo urbes alias relinquere, quanto aquila alias aves celeritate superat.

SUPER MONTES PERSECUTI SUNT NOS; — ibi enim suas rupes inaccessibleis et cavernas abditas latebræ habebat. Judæi, in quas tempore belli se recipiebant, teste Josepho, lib. I *Belli*, xii.

20. SPIRITUS ORIS NOSTRI, — id est Josias, per quem quasi auram et aerem nostrum respirabamus, et sub cuius umbra, id est innocentia, justitia et meritis, inquit Chaldæus, ac patrocinio pie et pacate vivebamus inter gentes: Josias, inquam, noster rex, a Pharaone Necho vulneratus est et cæcus, *IV Reg.* xxiii, q. d. A cæde Josiæ cepit calamitas nostra, cepit ruina Judæorum; quia successerunt ei filii impij qui regnum perdidērunt. Ita Chaldæus, Hebræus, Itabaus, Hugo, Vatablus, S. Thomas, Sanchez, et S. Hieronymus in *XI Zacharie*; unde Vatablus, Chaldæus et Pagninus pro *Christus Dominus*, vertunt, *Christus Dominus*, id est unctus a Domino in regem, et ita verti potest ex Hebræo. Suavissima enim et gratissima Judæis erat Josiæ memoria et nomen, ut patet *Ecdi.* xlii, 4; unde vocant eum suum spiritum, animam et vitam. Sed hactenus in Threnis nulla facta est mentio Josiæ, sed Sedecie; nec Josias captus, sed vulneratus est. Denique Josias non potest dici *Christus Dominus*, ut vertit Noster et Septuaginta.

Secundo, S. Thomas, Maldonatus et aliqui Hebræi per Christum accipiunt Sedeciam, de quo præcessit, q. d. Christus Domini, id est Sedecias rex, qui solus nos Judæos tutari poterat a Chaldæis, captus est ob peccata populi, et etiam sua. Sic Saul, licet impius, a Davide vocatur Christus Domini, id est a Domino unctus in regem (!). Hic sensus apte soheret præced. et sequent.

Vertunt, quia Noster et Septuaginta vertunt: « Christus Dominus, » id est וְיִצְטוּ *tsadu*, ut habent Hebræa, id est Dens: hinc S. Clemens, Irenæus, Justinus, Origenes, Tertullianus, Ambrosius, Hieronymus, Theodoretus, Olympiodorus et alii passim, quos fusc citat hic Christophorus a Castro, accipiunt ad litteram de Christo, ut ad eum more propheticæ avolet Jeremias, quasi ad clausulam et catastrophem suarum lamentationum et prophetiarum, q. d. Post omnes hæc calamitates illud ultimo maxime lamentandum venit, quod peccati nostris Christo (hujus enim, utpole Regis et salvatoris nostri, mentem meam subitè imago, cum ejus parentes et antitypos, Josiam, Jechoniam et Sedeciam commemoro) mortem certissimo affe-

(1) Recte videtur Dathius judicare laudem, quam Sedecie vates tribuit, venire ex affectu dolentis, quo non quoniam rem amissam lugemus nobis caram, quoniam defectum et vitiorum non expertem. (Rosenmuller.)

remus sub Pilato, et in Dei præsentia iam attulimus, imo nos Judæi proprie Christum nostrum crucifigimus et occidemus: atque licet Deus id ita eventurum præsciat, tamen ex immenso suo erga nos amore hæc omnia permittit; imo nos captivitate Babylonica liberabit et in Judæam reducet; uti præscit nos Christum suum occisuros, idque ad hoc, ut per Christi mortem nos a demonis captivitate et morte æterna liberet. Quis ergo hæc tam indignam innocentis Christi et Filii Dei captivitate et necem non lamentatur? quis ejus potius quam Sedecie casum non lugeat? quis Creatorem suum et redemptorem Jesum captum, et cruci affixum, sicis oculis, intueatur? Utroque ergo modo verti potest, scilicet *Christus Dominus*, ut sic intelligatur Sedecias, et *Christus Dominus*, ad quem avolat Jeremias, quemque maxime amabat et plangebat, cuius typus fuit rex Sedecias. Obiter ergo perstringit casum Sedecie, quasi typum, et sub eo proprie et directe intelligit. lugeat casum Christi antitypi; hic enim proprie captus et mortuus est in peccatis, non suis, sed nostris. Rursus, Christi mors et cædes fuit causa eccidii Jerusalem per Titum et Romanos; cuius typus et inchoatio fuit exitum ejusdem per Chaldæos, quod hinc Threnis lugeat Jeremias. Sic Isaias a Cyro ad Christum subito avolat, cap. xlv, dicens: « Rorate, cœli, desuper; » et *Zachar.* ix, 9, ab Israele ad Christum: « Ecce, inquit, rex tuus venit tibi justus, et salvator. » Vide *Can.* iv et v.

ORIS NOSTRI. — Hebræum וְיִצְטוּ *appain* significat os, nares, faciem. Unde Aquila, Symmachus, Chaldæus vertunt: *Spiritus narium nostrarum*; Septuaginta *appainos*, id est *faciei nostræ*; Tertullianus legit: *Spiritus persona ejus Christus*; quia ait ipse lib. *V Contra Marcionem*, cap. xi: « Paternæ personæ spiritus est Christus. » Christus ergo vocatur « spiritus oris nostri, » primo, quia ipse menti et ori nostro afflat spirituum prophetia. Ita Origenes et Eusebius, *IV Demonstr.* xxiv. Christus enim quia Deus Jeremie alligæ Prophætæ suggererat sua oracula. Secundo, quia Christus finis erat et scopus omnium prophetie. Tertio, Origenes, Rupertus, Rabanus, Hugo, Lyranus: Spiritus, inquit, oris nostri, id est anima et vita nostra est Christus; quia sicut sine spiritu corpus mortuum est, ita anima sine gratia Christi mortua est. Hinc Christus inspiravit in Apostolos, *Joan.* xx, dicens: « Accipite Spiritum Sanctum, » idque fecit ad vitam in nobis renovandam, sicut eadem ipse inchoavit, cum *Genes.* ii, 7, inspiravit in faciem hominis spiritum vite. Quarto, Theodoretus: Spiritus, inquit, lucis divine vehiculum est Christus, quia ipse mentem illustrat scientia Dei. Favet S. Cyrillus in cap. v *Osee*, sub finem, ubi pro Spiritus legit, *lumen*: *Lumen faciet nostræ*, inquit, *Christus Dominus*. Huic lumini apposita respondet umbra, de qua subditur: « In umbra tua vivemus in gentibus. » Sic Anna mater Tobiam filium vocat: « Lumen oculorum suorum, baculum senectutis, so-

Latium vite. » *Tobie x, 4.* Simili de causa dixit Plinius, lib. II, cap. cxcix, sidus rerum spirituum existimari: « Hoc enim esse quoti terras sanarent, accedensque corpora impleat, abscedens veniat. Ideo cum incremento ejus augeri conchyliis, et maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit. Sed et sanguine hominem etiam cum lumine ejus augeri ac minui. Frondes quoque ac pabula sentire, in omnia eadem penetrante vi. » Porro apte deitatem soli, humanitatem Christi lumen comparari, multis analogiis ostendit Alcarar, *Apoed. xii, 1*, explicans illud: « Luna sub pedibus ». »

Dicitur vero Christus etiam spiritus narium nostrorum, quia, ut Origenes, Dei amatores assidue Christum spirant, illumque semper ante oculos, in corde et ore habent, ut eum S. Bernardo dicant: « *Jemas mel in ore, melos in aure, jubilus in corde.* » *Secundo*, quia Christus in rebus afflictissimis amicum nobis est refugium et respiraculum: ita S. Thomas; *tertio*, quia, ut Chaldaeus vertit: Christus Dominus charus nobis est et amabilis ac preciosus, ut angelicus et spiritus vitalis, quem per aures emittimus, ac, ut aura quam atrahimus, et respiratio quam intromittimus: sicut enim respiratio calorem cordis temperat, itaque vitam conservat: ita Christi gratia temperat concupiscentiam, et vitam gratiae conservat. Denique, Christus est spiritus in quo vivimus, movemur et sumus; ut eam S. Paulo dicamus: « Vivo autem, jam non ego: vivit vero in me Christus. » *Galat. ii, 20*; vide ibi dicta; et *Coloss. iii, 3*: « Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, vita vestra. » etc. Denique, haec verba hunc versum ita reddidit Interpres Arabicus Alexandrinus: *Spiritus facierum nostrarum, qui erat forma (species) nostra, Christus Dominus derelictus est in delictis eorum, et corruit in foveam eorum ille, in cuius ala (protectione) dicitur quod vivimus, et in umbra ejus inter populos.* Minus recte vertit Arabicus Anthechenus: *Insidiant sicut nobis, et insufflant nobis ad spiritum Christi Domini. Captus est in venatione eorum, cuius in umbra dixerunt nos esse victuros inter gentes.*

Moraliter, dicat cum Jeremia fidelis et Christo dicat anima: Christus est meus spiritus, meus angelicus, mea anima, mea vita; Christus est quem spero et spiro, in quo respiro; quem inspiro et expiro; Christus mihi charior, mihi intimior, mihi pretiosior est ipso spiritu vitali, ipsa anima et vita mea: quia ipse est anima anima mea: ipse spiritus et vita mea, ipse centrum cordis mei. Sicut ergo anima corpus animat et vivificat, ac consequenter singula membra informat, movet, regit, dirigit, ut per os loquatur, per aures audiat, per oculos videat, per pedes ambulet, etc.; ita Christus animat et vivificat animam meam, et per eam corpus, omnesque sensus, potentias et membra; ac prout ea movet et dirigit ad omne bonum, et ad suum Deique obse-

quium. Facit enim ut lingua nil nisi honestum et sanctum loquatur, ut oculi nil nisi pudicum videant, ut aures non nisi verbo Dei et castis sermonibus pateant, ut cor nil nisi coelestia amet, ut mens nil nisi divina cogitet, ut pedes non nisi ad opera bona progrediantur. Ita spiritus et anima Pauli erat Christus, ideoque dicit: « Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. » *Philipp. i, 21*. « Sive Christo enim vanum omnino quod vivimus, » ait S. Hieronymus. Et: « Christum habitare per fidem in cordibus vestris. » *Ephes. iii, 17*. Et: « Sive vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. » *Rom. xiv, 8*. Unde cum morimur, dicimus cum S. Stephano: « Doctae Jesu, suscipe spiritum meum. » Et: « Filii mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. » *Galat. iv, 19*. Sicut enim gallina, incubando et fovendo ova, parturit pullos, eisque suum calorem, spiritum, animam et vitam aspirat: ita Paulus quasi incubando et fovendo Galatas, eis quasi parturiens suum calorem, suum spiritum, suam animam, suam vitam, puta Christum, aspirabat et inhalabat. Ita Sancti eminentes Christo adeo conjuncti, familiares et intimi fuerunt, ut non tam ipsi quam Christus in eis vivere, spirare, loqui, operari, pati videretur. Hinc S. Dionysius et rerum spiritualium magistri docent apicem perfectionis in hac unione et inoperatione Christi consistere; scilicet ut anima in orando, operando et patiando, potius se passive quam active habeat, itaque excipiat omnes Christi inspirationes, impulsus, inoperationes, etc., usque sinat se agi et dirigi ad omnem virtutem. Quocirca tales in Christo Christiane providentia, cura et amore secure requiescunt, omnesque sollicitudines, timores et cruces in ipsum conjiciant, dicentes: « Domini sollicitus est mei, » ipse meam curat salutem, gratiam et gloriam: non timeo ergo quid faciat mihi homo, caro, mundus aut demon. Haec est vita paradisi, et inchoatio coelestis felicitatis. Jesu dulcissime, esto spiritus oris mei; ut quoties respiro, toties te inspirem et expirem, toties te memorem, sentiam, sapiam, proloquar, omnibusque aspirem et inhalem; ut, dum spiritus tuus regit artus, tu spiritum meum inhabites, animas et regas; ut nil nisi te inspirante, ex te, per te, de te dicam, doceam, scribam, agam. In te enim est totum quod desiderare possum et deo: tu salus mea et redemptio; tu spes mea et fortitudo; tu lumen oculorum meorum; tu decus meum et gloria; tu mea vita, meus amor, meae deliciae, mea eternitas, mea beatitudo. Sive ergo vivam, sive moriar, in manus tuas spiritum meum et cor meum, imo tuum cum S. Catharina Senensis, commendando.

IN PECCATIS NOSTRIS. — Hebraei בְּחַטֹּאתֵינוּ *bichototam*, quod primo, S. Ambrosius in *Psal. cxviii, serm. 11*, vertit, in interitu nostro. *Secundo*, Dionysius Alexandrinus in *Resp. ad quasi. Pa. S. Sime-*

ateus, vertit, in calumnias nostris. *Tertio*, Septuaginta, in corruptionibus nostris, vel, ut Romani codices habent, in corruptionibus eorum: hoc enim significat aditum in voce *bischitotam*. Sed Noster cum S. Ambrosio et aliis per eorum vertens nostras, legit בְּחַטֹּאתֵינוּ *bischitotam*. *Quarto*, Chaldaeus et Vatablus vertunt, in retilis eorum; Arabicus, in venatione ipsorum. *Quinto*, Syrus, Pagninus, et H. Salomon, in foveis eorum, scilicet persecutorum Chaldaeorum (inquit Iosi), de quibus vers. praeced. haec omnia significat Hebraea radix שָׁחַח *secha*, vel שָׁחַח *sechat*. *Sexto*, Noster clare et plane vertit, « in peccatis nostris, » id est, ut Olympiodorus et alii, propter peccata nostra, ut ait Isaias cap. lvi, vers. 5, quod Theodoretus explicat, ob peccata et corruptissimam impietatem, et invidiam Judaeorum in Christum. Alii generalius explicant: ob peccata omnium hominum; haec enim in se luenda suscepit Christus.

IN UMBRA. — in tua protectione, inter gentes iniquas, a malis tui vivemus, *Cant. ii, 3*, ita Rupertus, Hugo, Lyranus, hic sensus est planissimus.

Secundo, Origenes, « in Labra, » inquit, id est ad tui imitationem: ut ora enim est imago corporis, cujus est umbra.

Tertio, idem *homil. 8*: « In umbra, » id est in nomine Jesu, vel in humanitate et carne ejus, ubi qua quasi umbra divinitatis vitam accipimus spirituales. Sicut S. Bernardus, *serm. 28 in Cant.*, qui putat haec dici ex persona incipientium: « Ut quiescant, inquit, saltem in umbra, qui solis ferre ardorem minus validos se sentiunt: et carnis dulcedine nutriantur, dum necdum valent percipere que sunt spiritus Dei: umbram siquidem Christi, carnem reor esse ipsius, de qua obumbratum est et Maria, ut ejus objectu fervor splendorque spiritus illi temperaretur: in carnis ergo devotione interim consentiunt, qui vivificantem spiritum necdum habent. » Nam, ut idem ait *serm. in Nativ. B. Mariae*: « Inter coelestes beatitudines non in umbra vivitur, sed potius in splendore: in splendoribus Sanctorum, inquit, ex utero ante Inkerum genui te. Ecclesia vero ait: Sub umbra ejus quem desideraveram sedi. » Haec de causa, ut idem ait *serm. 6 De Ascens.*: « Apostoli » ante missionem Spiritus Sancti, ut pole adhuc imperfecti, « meram lucem spiritus sustinere non poterant; sed exhiberi illis oportuit Verbum in carne, solum in nube, lumen in testa, mel in cera, cereum in laterna. » Et *serm. 3*: « In umbra, inquit, non inter angelos, ubi purissimum lumen purissimis oculis intuebimur. » Ita quoque S. Ambrosius, in *Psalm. cxviii, serm. 19, lit. cop.*: « Umbra, inquit, tua, o Christe! caro fuit; qua nostrarum aestus refrigeravit cupiditatum, quae compescuit insolentiam vitiorum, quae restituit ignes libidinum, quae avaritiae diversarumque passionum incendia temperavit: et quid dicam de umbra Domini, quando et Apostolorum umbra

sanabat? » Auctor lib. II *de Vita et Virtute*, praefat. inquit, apud S. August. *serm. tom. IV*, per umbrae vitam accipit animam Christi: « Quia, inquit, sicut umbra corporis inseparabilis est a corpore, et inclinabiliter motus ac status corporis suscipit et gerit; sic anima Christi a deitate et Verbo, cui inseparabiliter inhaeret, suum opus ac motum suscipiebat, et pro ejus nutu ac voluntate cuncta perpetrabat: in hujus enim umbra per fidem vivimus inter gentes. »

IN GENTIBUS. — quia Christus a Judaeis ad gentes sa Ecclesiamque suam transfudit, inquit S. Augustinus loco jam citato, et Rufinus in *Exposit. Symbol.*

21. GAUDE, UT LETARE, FILIA EGOM. — Est ironia, vel concessio, qualis est illa *Ecol. xi, 9*: « Letare, juvenis, in adolescentia tua, » etc.; nam Jeremias hic praedicit exitium Iudaeorum, per eosdem Chaldaeos; quia ipsi irriserant Judaeos, et juvenat Chaldaeos in exitio Iudaeorum, idque patet ex *Abdia, i, 10*, et *Ezech. xxxv, 13*: ita Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus; redit enim et revolat Propheta de more a Christo ad sua tempora.

Hebraei, Chaldaeus et R. Salomon per Idumaeos accipiunt Romanos, quos aiunt ortos ab Idumaeis. Sed illud falsum est, ut patet ex praecedenti: haec incertum, imo pariter, falsum, et recte refutatum a Lyrano et Hugone.

QUE HABITAS IN TERRA HES. — Hinc patet terram Hues eandem esse cum Idumaea, vel certe in se complexam fuisse Idumeam.

INERLABERIS, ATQUE NUDABERIS. — *g. d.* Hoc calice furoris, haec vindicta Dei ita replebitur, ita affligetur, ut videaris esse ebria et emota mentis, ut more ebrii nuderis, id est spoliaris tuis bonis, quare et vestibus. Rursus ut more ebrii discorporas et nudes infirma et verenda tua, id est loca terae imminuta praesidio nudes, per quae hostis intret. *Secundo*, nudaberis murorum amotu disjecto. Unde R. Abraham putat hic alludi ad verba quae Idumaei dicebant, cum Jerusalem everteretur: « Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea, » *g. d.* Everteite Jerusalem usque ad fundamenta; utrobique enim idem est verbum שָׁחַח *ara, g. d.* O Edom! evertebis usque ad fundamentam, quia tu hoc Hierosolyma optasti, et ut fieret cooperatus es. *Tertio*, Septuaginta vertunt cum Chaldaeo, Vatablo, Pagnino; Eftundes, evauebis, evomes, scilicet aures tuas in captivitatem, ut maneas vacua et solitaria.

Moraliter, discant hic homines non gaudere in casu et ruina miserorum, etiam hostium, sed compati ac timere ne idem sibi eveniat. Ita cum Franciscus Valesius, rex Francie, captus a Carolo V, scripsisset in pariete cubiculi sui: « Hodie sum, cras tibi; » id legens Carolus subscripsit: « Homo sum, humani a me nihil alienum puto. »

22. COMPLETA EST INIQUITAS TUA. — id est peccata iniquitatis tuae, *g. d.* Peccata iniquitatis tuae, o Jeru-

alem, debita, hac captivitate septuaginta annorum complebitur: sed in eam succedet Idumæa filii inimica, cuius peccata Deus discooperiet, et nota faciet orbi per publicam vastationem et perpetuam captivitatem. Ita Theodoretus, Origenes, Hugo, S. Thomas, Lyranus. Conclaudit Jeremias Threnos consolatione Judæorum, quod exilium et pena eorum brevi sit finienda, atque in eorum hostes Idumæos derivanda. Hinc patet hosce Threnos a Jeremia esse scriptos post exilium Hierosolymæ.

Dices: Quomodo ait: « Non addet ultra ut transmigret te, » cum postea Judei a Tito et Romanis vastati sint? Respondeo, « non ultra, » scilicet ad longum tempus, « transmigrabit te: » nam tempore Romanorum fuit quasi aliud sæculum, et alia Jerusalem. Simile est *Isai. II, 4.* Adde sub Tito non fuisse proprie transmigratorem, sed exilium Idæorum.

Secundo, aliter S. Thomas: « Non ultra, » inquit, punieris, scilicet pro his peccatis; sed si nova committas, uti revera facies, rursus punieris per Titum.

Tertio, Hugo et Lyranus: « Non ultra, » supple, ei Deo servieris fideliter.

Quarto, Theodoretus: « Non ultra addet, » scilicet Nabuchodonosor, ut transmigret te.

Allegorie, Origenes et Olympicus: Christi morte auferetur a *Populo* Sion, id est ab Ecclesia, iniquitas omnis, et Idumæi, id est impii homines, disperdentur, qui semper hostiler Ecclesiam sunt persecuti. Simile est *Daniel. IX, 24.* Judæi hanc felicitatem non quasi peractam sub Esdra, sed quasi futuram adhuc expectant, eamque sibi promittunt in terrena Jerusalem, ad quam se redeundum per suum Messiam sperant. Unde Chaldaicus verit: *Deinde solvet iniquitatem tuam, Synagoga, et redimies per manus Christi et Elise, et non addet amplius Domus transigrare te, et in illo tempore visitabo iniquitatem tuam, Roma, architecta in Italia, et plena turmis Idumæorum, et venient Persæ, et angustiant te, et vastabunt; quoniam publicata sunt coram Domino peccata tua.* Eadem est opinio Rabinorum: putant enim se libertatem non assecuturos, nisi per eversionem Romæ et Romanorum. Ita miseri se fabulosi spebus et odiis lactant: quid enim Romanis cum Idumæis? et quasi Assyrii, Turce et alii non magis afflixerint Judæos quam Romani.

Moraliter, disce hic quam Deus afflictos, lugentes et penitentes consoletur, quamque tristibus læta submittat, ut in tribulatione merito sperare possimus, ac dicere: « Post tenebras spero lucem: post nubila Phœbus. » Ita cum eamdem Jerusalem vastasset et spoliasset Ramisus, dux exercitus Chosrois Persarum regis, anno Domini 614, solatium ei dedit per S. Joannem Eleemosynarium Archiepiscopum Alexandrinum, qui Hierosolymam misit Chrysippum quemdam virum pium, tradens ei multum auri, frumentumque

et alia alimenta et indumenta, et ad ea vehenda jumenta plurima, tum ut aspiceret vastitatem, tum etiam ut eos qui remanserant ex captivitate, per ea quæ dicta fuerunt, recrearet. Preferebat Theodorum quoque Amathuntis Episcopum, et Anastasium prefectum magni montis Antonii, et Gregorium Episcopum Rhinocerotum emittit ad eos recipiendos qui abducti fuerant in captivitatem, vim auri prebens innumerabilem. Ita habet *Vita S. Joannis Eleemosynarii.*

Sic luctus S. Monica pro Augustino filio manichæo utrique salutis fuit. Monica enim multum oranti et lugenti divinitus dictum est, ubi ipsa esset, ibi et illum futurum. Ab Episcopo etiam, quem ut pro illo oraret cum fletu rogaverat, audit fieri non posse, ut tantarum lacrymarum filius periret. Qui tandem Ambrosii Episcopi predicatione conversus, non solum errorem omnem abiecit, sed etiam errantibus viam veritatis monstravit, obscura declarando, nubia dissidendo, certa confirmando, prava falsa vae omnia plenissime confutando. Tantum profeta, matris pro filio lugentis assidua sollicitudo! Ita S. Augustinus, *lib. III Confess. cap. XII et sequent.*

S. Dominicus, ut habet auctor *Vite, lib. I, cap. IV, Fratrum Predicatorum antistes, dabat se totum impendere salutem proximorum, tum se vera Christi fore membrum existimans, si ejus se exemplo animabus lucrandis prorsus manciparet. Plenum erat sanctissimis affectionibus pectus ejus, atque erga omnia tum prospera, tum adversa proximorum, mira pietate movebatur, afflictorum rebus duris cruciabatur, pauperum penuria et miserorum calamitatibus torquebatur; atque in primis pereuntium animarum zelo mire angebatur, et mente sanciebatur. Ita nimirum instar Prophete, Dominicus peccata hominum et afflictorum miseras contemplant, astubatur animo intrinsecus, et sensu largissime latentem commiserationis affectum per lacrymas prodebat foris. Hanc enim excellentissimam charitatis gratiam specialiter habebat a Deo donatus, fletu scilicet pro peccatoribus et miseris, atque afflictis omnibus condolendi. Atque hisce lacrymis tot parturivit filios, tot animas convertit, et ad æternam quietem transmisit. Annon ergo egregium luctus sui consolationem accepit? *Judic. II, ascendit Angelus ad locum fletum, fletisque Hebræos consolatus est. Deus Ninivitas ad predicationem Iona lugentes, venia et gratia sua dignatus est. De Apostolis dicitur *Psalm. CXXV: « Euntes ibant et flebant, miltentes semina sua; venientes autem venient cum exultatione, portantem manipulos suos. »* Et sponsus sponsam lugentem vocat et consolatur: « Jam hiems transiit, imber abiit et recessit, tempus putationis adventit, etc.; surge, amica mea, et veni.»**

DISCOOPERUIT (quasi dicat: revelabit) PECCATA REA — Deus toto orbi, dum ea publico exordio puniet.

CAPUT QUINTUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput est quasi brevis iteratio et summa Threnorum. Sicut enim rhetores in peroratione iterant densaque ea, quæ tota oratione dixerunt, tum memoria, tum motus causa, ut magis auditores moveant: ita et facit hic Jeremias. Inscritbitur hoc caput non in Hebræo, sed a Septuaginta et nostro Interprete, Oratio Jeremie: nam primo, mala populo ob peccata a Deo illata, et in Threnis recensita, reficit, et summam enumerat: deinde orat pro misericordia, ut Deus populum in pristinum statum restituat. Hanc orationem Jeremias composuit post vastatam Jerusalem, antequam iret in Egyptum. Porro hæc oratio non est composita ordine litterarum Hebræicarum; totidem tamen habet versus, scilicet 22 (1).

1. Recordare, Domine, quid acciderit nobis: intueri, et respice opprobrium nostrum. 2. Hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. 3. Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ. 4. Aquam nostram pecunia bibimus: ligna nostra pretio comparavimus. 5. Cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies. 6. Egypto dedimus manum, et Assyriis ut saturaremur pane. 7. Patres nostri peccaverunt, et non sunt: et nos iniquitates eorum portavimus. 8. Servi domini sunt nostri: non fuit qui redimeret de manu eorum. 9. In animabus nostris afferebamus panem nobis, a facie gladii in deserto. 10. Pellis nostra, quasi cilibanus exusta est a facie tempestatum famis. 11. Mulieres in Sion humiliaverunt, et virgines in civitatibus Juda. 12. Principes manu suspensi sunt: facies senum non erubuerunt. 13. Adolescentibus impudice abusi sunt: et pueri in ligno corruerunt. 14. Senes defecerunt de portis, juvenes de choro psallentium. 15. Defecit gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster. 16. Cecidit corona capitis nostri: vae nobis, quia peccavimus! 17. Propterea mortuum factum est cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri. 18. Propter montem Sion quia desperit, vulpes ambulaverunt in eo. 19. Tu autem, Domine, in æternum permanebis, solum tuum in generationem et generationem. 20. Quare in perpetuum oblivisceris nostri? derelinques nos in longitudine dierum? 21. Convertere nos, Domine, ad te, et convertemur: innova dies nostros, sicut a principio. 22. Sed projiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer.

1. RECORDARE. — Hæc verba recordare, intueri, emphasim continent; non enim nudum et otiosum intuitum et recordationem, sed practicum, affectuosum et efficacem, scilicet affectum cum effectu conjunctum significant. Deus ergo recor-

(1) In hac oratione Propheta PRIMO, ut Deum efficacius flectat ad miserendum Judæis, tristem illorum conditionem exponit, PRIMO, ob amissam hereditatem et familiam, 1-3; SECUNDO, ob victus difficultatem, 4-6; TERTIO, ob penas patribus debitas, sibi autem irrogatas, et subjectionem etiam servis præstandam, 7, 8; QUARTO, ob periculum in comp. sione annonæ, et angustias famis, 9, 10; QUINTO, ob vim mulieribus, virginibus et pueris illatam; PRINCIPIBUS autem et senibus mortem vel ignominiam irrogatam, 11-13; SEXTO, ob judicia et gaudia publica cum gloria regni sublata, 14-16; SEPTIMO, ob deploratam a Propheta vastitatem Sion, 17, 18.

SECUNDO, precatur, post contestationem divine potentie, PRIMO, pro accelerando aversionis et exilii termino, 19, 20; SECUNDO, pro concedenda conversionis gratia et sanctis dono, 21; TERTIO, pro statuendo penarum fine, 22.

dari et intueri dicitur, cum miseretur, indulget, a penis liberat, favet, beneficia confert, etc. Recordatio enim Dei, uti et intuitus, est operativus et efficax, cum hominis sit otiosus et inefficax. Ex adverso oblivisci et non intueri, idem est, quod negligere, non curare.

2. HÆREDITAS NOSTRA. — Judea quam jure hæreditario possidebamus, iam facta est Chaldeorum, eisque est tributaria. Recenset a vers. 1 usque ad 19 totidem mala et clades (scilicet singulis versibus unam), puta 18, quæ illis per exilium obvenerunt. Quæ omnia et singula ad litteram evenerunt christianis, cum ob sua peccata perdidissent eandem terram sanctam, Græciam, Asiam aliasque provincias, quæ a Turcis vel hæreticis occupantur. Illi ergo hæc usurpent. Tropologia, hæc omnia facile est adaptare peccatori, qui totidem, imo plura damna per peccatum incurrit. Vide Dionysium Carthusianum.